

Огляд російських часописів науково-природописних за рік 1897.

Врачъ 1897 р. Засідання Антропологічного Товариства при медичній академії в Петербурзі. Шавловський показав хлопчика Добоша Яноша 16-років, у якого на 1 ц. росту припадає 137 гр. ваги, замість нормальних 301 гр. Він пропорціонально складений, чим відрізняє ся від карликів, відрізняє ся від звичайних мікроцефалів (дрібноголовців). Ніс у нього дуже великий; проф. Єрлицький висловив ся, що у него *imbecillitas* (утлота). Нікольський про з'їзди по кримінальній антропології взагалі і про 4-й особливо. Він з початку вказав на питання, які були зачеплені на з'їздах Римським, Париським і Брюссельським. На 4-му з'їзді в Женеві перше місце займали питання, підняті школою Lombroso про злочинця. Сюди відносить ся реферат Dalmani про виснагу і злочинність. До ознак виснаги біологічних і анатомічних він додає ще ознаки соціологічні. Ferrі про темперамент і злочинність. Ferrі один з найяркіших заступників соціального напрямку в кримінальній антропології. Van Hamel про анархізм і боротьбу з ним з погляду кримінальної антропології. Референт діткнув сего острого питання; потім горячі дебати з powodu реферата часто збочували з наукового ґрунту в сферу політики. Тарновська говорила про жіночу злочинність. Legrain про соціальні наслідки алкоголізма дідів з погляду на виснагу і злочинність. З powodu реферата була зроблена постановка, аби усіх хронічних п'яниць по усіх державах садовити в спеціальні заклади. Lombroso говорив про здобутки кримінальної антропології. Nätz про виховання дитий злочинців; Дріль про підвалини і мети карної одвічальности, Закревський про відносини між правом і антропологією.

В засіданню 24/11 Кречунеско, котрий брав участь в російській експедиції в Абіссинію, дав короткий нарис мешканців Африканського берега Червоного моря і Сомалі, Галласів, Данакілів і Абіссинців. Маршанд про антропологічні догляди над дітьми приюта і дітьми арестантів у Петербурзі; у 90 дітей було зроблено антропометричні вимірювання і досліджено психо-фізичний розвій, коло половини дітей мали батьків злочинців, у другої половини батьки були п'яницї, психічно слабкі і т. н. Антропометричні дані у двох поділів не одріжняють ся між собою, тоді як з другого боку у перших дітей можна постеречи низші моральні властивости.

Дріль говорив, що він дослідив дітей на каторзі у Сахалінській і Нерчинській, взагалі вони мають спинений розвій. 24/3. Tise показав мікроцефальну (дрібноголовицю) 13. років, яка психічно дуже мало розвинена.

Нікольській про вивчення циганів. З поводу реферата було постановлено утворити програму до вивчення і збирання відомостей про циганів Віхрев показав пристрій до розглядання Röntgen'ових тїнеписів. Засіданя 28/4. Федоров говорив про житте і звичаї Абіссинців.

Труды общества естество-испытателей при Харьковскомъ университетѣ 1897. т. XXXI. М. Алексенко. Лиственныя Мхи (*Musci frondosi*) сѣверной части Харьковской губ. и смежныхъ уѣздовъ курской губ. Район дослідів автора була долина р. Піла, околиця м. Лебедина, з характерними мішаними лісами, по части на піскуватому, по части на торф'яному ґрунті, околиці Нижньої Сироватки Сумського повіту, долина рр. Сейма і Клевани Рильського і Кутівльського повітів. Позаяк флора мохів у Росії вивчена дуже мало, то автор не робить висновків про біографічне їх розповсюдження залежно від геокліматичних дат. Він тільки дає список з назвою міста, субстрат, що на єму знайдено рослину і час плодоношення. Список зроблено після системи Limprichta. Д. Алексенку пощастило найти доволі рідкі форми, як *Dicranella heteromalla* Sch. (Роздвоїк ріжнорунець), *Philonotis fontana* Br. (Поволож прижерельний) *Fontinalis hypnoides* Hort. (Киричник моріжниковатий). А. Потєбня. Къ вопросу о *exocasidium vitis Prillieux*. Автор перший констатував сей грибок на виноградниках Мелітопольського повіту і в своїй статі описує єго у подробицях.

А. Скориковъ. Матеріали для изученія распредѣленія беззвоночныхъ животныхъ въ р. Удахъ. Розповсюдження фауни безхребтників і життя її в річках зовсім нерозроблене питання. Автор

присвячує сему питанню свою працю. Крім того вияснює розклад фауни в товщі води, на якій фазі розвою стоїть пелягічна фауна.

В. Талієвъ. Растительность Ильинской горы і ея окрестностей (Симбирская губ. Курмышской уѣздъ).

Значіння згаданої території починає в присутности там дубових лісів. На наших очах шпильчасті (хвоїнні) ліси витісняють ся листяними і сей процес буває о стілько острым, що часто цілком зникає усякий слід попередньої формації. Але дослідження остатків її, анальотії і иньші догадки дозволяють з визначеною певністю встановити дійсне значіння сих рідких форм, які суть ґрунтом до ріжних геоботанічних дослідів. Через те то і потрібні такі дрібні праці, як праця автора, аби на підставі їх можна було зробити широкі озагальненя. К. Каменскій. Къ ихтиології Кавказа. Автор дослідив рыб озер Топоровани і башкевського і близьких річок. А. Скориков. Списокъ *Thysanura* (щетиохвостки) окрестностей Харькова В. Талієвъ Чувствительность клена (*acer platanoides* L.) къ удару. Біла у багато рослин нахилиють ся, коли їх вдарити низше пояса роста в бік дратування. Автор описує, як реагує на таке дратування клен. В. Талієвъ На весенней экскурсії. Маючи на увазі, що рістня каменистих виходів донецького кряжа має багато рідких родів часом навіть кавказських і кримських (*Physospermum aquilegifolium* Koch. *Ziziphora taurica* MB.), автор думав, що весняна флора сих міст має в собі які небудь альпейські форми. Але в дійсности се не справдило ся. Найдено один рід (species), що має ту прикмету; се *Orityia oxypelata* Endl. Решта рослин досить звичайна, списав її автор і проводить в своїй праці. Рейнгард. Значеніє перібласта і пузыр'яна Kupffer'a въ развитіи костистыхъ рыбъ. 1) Відлучіння клітин од жовтка, так званого повторного ділення, у *Leuciscus* (білини) не буває. 2) Перібласт (оплідник) утворюєть ся у білини (*Leuciscus*) через входження бластодіска (плодокружка) в верхній круг жовтка і од злиття їх проміж себе. 3) Перібласт і веретва окривна (*Deckschicht*) обростають жовток до замиканя жовткового бластопора (отворця, жовточної відчинки) і розростають ся незалежно од краю зародкового пластка. 4) Міхурчик Kupffer'a з'являєть ся у края жовткового бластопора у виді радіально (лучисто) розложених клітин, що між ними утворюєть ся невелика полость, яка усе більшає. 5) Міхурчик Kupffer'a утворюєть ся коштом виріжнених з перібласта клітин. Виріжнь далі утворюєть ся на нижній стороні міхурчика, де він прилягає до перібласта, через те ті вчені не помиляють ся, коли кажуть, що бачили сей міхурчик незамкненим. 6) Клітини „міхурчика Kupffer'a“

розмножуючись утворюють ентобласт (внутроплідник) трівного тракта. 7) Перібласт є особливою зміною ентобласта. 8) Мезобласт (середоплідник), у виді цілої кулі вирізняє ся раніш ентобласта. Він утворюєть ся одділенем клітин по всій верхні зародкового пластка. Утворення его починає ся у крайного вальця. Тимоєєвъ Два новихъ вида *Diploroda*. Стаття присвячена опису сих родів (*species*). Бурланов О диханні зародышей пшениці. 1) В першій фазі проростання зерна зародок дихає в 19—20 раз енергічніше як ендосперм (внутробілень). Таке енергічне диханне можна з'ясувати багатством зародків в білки і углеводи. 3) Неінтензивне дихання ендосперма залежить од малої скількості в ему білків і не залежить од кількості углеводів, що спосібні розпускати ся. 4. На енергію дихання має вплив температура. Обопільний вплив ендосперма і зародка на взаїмне диханне дуже непомітний. 6/10%—15% росчин цукру затримує енергію дихання ендосперма і зародка. Б'єлоусовъ. Къ вопросу о прижизненномъ окрашиваніи. Автор фарбував за життя екстрактом червоної капусти і *Neutralroth* *Noctiluca*, *Podon*, личинки крабів і клеветок і мальки риб — *Bleinius* (ослизник, собачка), *Mugil cephalus* (лобас) *Syngnathus* (иглиця) і найшов, що протоплазматичні утворення і кулі клітин приймають барву з росчинів. Тимоєєвъ Списокъ многоножекъ (*myriopoda*) г. Харькова и его окрестностей. Талієвъ Замітка о нѣкоторыхъ русскихъ мирмекофильныхъ растеніяхъ. Замітка містить в собі випадкові спостереження над сими ростинами, що про їх майже нічого нема в літературі. В. Танієвъ Къ вопросу о реликтовой растительности ледниковаго періода. Автор вказує на те, що в питанні про останки рістні леднякового періода проминають звичайно ділання дуже важного чинника: вплив чоловіка на рістню. Літвінов і Краснов в своїх працях думають, що Урал, середне російське центральне згір'я, Волгодонський водорозділ, Доницький кряж, суть міста, де збереглась *in situ* рістня з часів леднякового періода, будуючи свої докази головним чином на збірному встановленню в згаданих місцях сосни: ростин, які по біологічному і систематичному характеру відносять ся до субальпейської фльори. Але ся збірність після автора є продуктом сучасної епохи. За полишкову (реліктову) рістню після О. Талієва треба вважати ліси, а не крейдяну рістню, бо хоч вона скрізь і випирає свого конкурента, лісову формацію, але тільки через те, що остатню знищує чоловік. Колиб сі рістні лишити самим собі, то побіда булаб за лісом. Значить найпевніше, що за часу леднякового періода панували скрізь ліси. Вь кінці XXXI. тома поміщено показчик статій

помічених в XXI—XXX томах „Трудов“, зміст яких найбільш дотикаєть ся природи України.

Записки кievскаго общества естествоиспытателей Т. XIV. 1897 г. Радкевичъ. Библиографическій указатель литературы по геології губерній Киевскаго учебнаго округа: Киевской, Волынской, Подольской, Черниговской и Полтавской. Кудрицкій Климать Коростышева. Містить вь собі метерольогічні догляди Коростушевської учительської семинарії за 1883—1892 рік. Лукьяновъ. Списокъ пауковъ *Araneina*, *Pseudoscorpionia* і *Phalangina* (списе пауковців: пауків, щипликоватих і косоніг) водящихъ ся вь Юго-Западномъ краѣ и смежныхъ съ нимъ губерній Россіи. Караваевъ. Термостатъ для пропитыванія парафинном нагрѣваемый безъ помощи газа. Стаття містить в собі описання особливого термостата, що нагріваєть ся бензиною лампою Пушкарева.

Записки Новороссійскаго общества естествоиспытателей Т. XXI. Выпускъ I. 1897. Куликовскій. Матеріалы для фауны *Coleoptera* Южной Россіи. Автор при укладанні праці користував ся не тільки власним матеріалом, але дослідив ще 50 чужих колекцій. Загальна кількість хрущів (*Coleoptera*) досліджених у південній Россіи, сягає до 2000 (в Галичині пізнано до 3.400 родів).

Записки императорскаго общества сельскаго хозяйства южной Россіи Одесса. 1897 г. 12 книжок. В записках поміщено кілька розправ, що малюють економічні відносини селян між собою: С. Олексенко Народное обычное право вь общинномъ землевладѣніи Бердяненскаго уѣзда Таврич. губ. Осадчий: Крестьянское землепользованіе вь Херсонск. губ. теж родклад: Хлѣборобскі спілки в Херсонщині. Решта розправ спеціально відносять ся до ріжних боків сільського господарства, власне малюють ся становище шовководства, виробу вина, садоводства, описують ріжні хвороби на виноградї, і т. п. На послідку в теоретична частина, (переводна) є. пр. О предохраненіи навоза отъ потеръ Зенбуша. Техника современного сельскаго хозяйства Вернера, Успѣхи агрономической химіи за 25 лѣт Мерлера і т. н. Крім того є бібліографічний відділ і відділ кореспонденцій.

Труды С-Петербургскаго общества естествоиспытателей Т. XXVII. 1897 г. Отдѣленіе ботаники. I. Пачоскій. Фльора Полясья и приналежащихъ мѣстностей. Дослїди автора охоплюють: Могилевську, Мінську, полїську частину Волині, Радомисльський повіт Київської, північнозахідну частину Черниговської губ. Автор крім вичисленя місцевостей, де росте кожда ростина

на Полісся, вказує географічне розповсюдження кожного роду в Європі. Къ Флорѣ Польсья С. Феодосѣва. Автор зібрав 432 родів рослин коло м. Ровно і флора сих місцевостей не відрізняє ся від флори прочого края. Перед списком рослин автор приводить з початку найбільш характерні рослини із лісів, озер, болоний і т. п. О строєнні стебла *Gypsophila aretioides* Boiss. На підставі будови стебла гіпсолиці *Gypsophila aretioides* Boiss. автор вважає її не кущем а зелистою рослиною.

Отдѣленіе Геологій и Минералогій Т. XXV. 1897. Андрусовъ Ископаемыя и живущія Dreissensidae Евразіи. З початку автор мав на меті зобразити відносини південно руських третичних дрейссенсід до иньших європейських і азійських родів, але потім постановив собі ширші межі. Він виклав історію вивчення їх, дав морфологічну і анатомічну характеристику, познакомив з поглядами на положення родини в системі, далі в систематичній частині згрупував і описав усі форми родини, які довело ся єму бачити, вказав на стратиграфічне і географічне розповсюдження дрейссенсід, загальний хід розвою і на висновки, які звідси виходять для палеонтологічної номенклатури і на решті дав загальну картину історії сеї фамілії.

Записки кавказского отдѣла императорскаго русскаго географическаго общества т. XIX. 1897. Акинѣев Альпійскія растения Центрального Кавказа; автор перечислив 270 родів альпійських рослин, зібраних на 9000' над верхнею моря; між ними чимало єсть таких, що вперше відносять ся до альпійської флори Кавказа, через те, що вони були кілька раз знайдені на високости 9000 і більше стіп. Далі ідуть статті, які містять в собі статистичні дані Ставропольської губ. Терекської області і За-натальського округа, історичний нарис терекского козачого війська. Потім йде список географічного положення ріжних пунктів Кавказа і список ріжних рослин з народною їх назвою в Ічкарії. На решті вкажемо на цікаву етнографічну розправу д. Ерістова про Сванетію.

Записки императорскаго русскаго географическаго общества 1897 містять в собі: орографічний очерк північного Сибіра, де д. Гикиш доводить, що Сибір од берегів Енісея до берінгового проливу зовсім не є низиною, а навпаки досить значною вижиною; дневник турухської експедиції. „Разъясненіе вопроса о древнемъ теченіи Аму Даріи“, „судоходное состояніе р. Амура“.

Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества т. XXXIII. 1897 г. 4. випуска. Извѣстія містять в собі кілька відчитів про ріжні експедиції, як от подорож по північно-заходному Кавказу Буша, звістки з охотско камчатської експе-

диції Богдановича, подорож по центральній Азії Козлова, Маньжурська експедиція Аперта, Гиссарьська експедиція Липскій, Рекогносціровка Байкальського озера, Дриженко, далі приведена цінна література географічна європейської і азійської Росії; кілька спеціальних дослідів як от: зміна вод в реліктовому озері Могильному на острові Кільдіні — Pinnoe, дослід ледняків Росії 1896 р. Мушкетов, Алтайські ледняки Сапожнікова про високість Олександровської сосли і Танагон — Абельс.

Нарешті спинимось на праці Семенова про першу перепис в Росії.

Перше для мет фіска в Росії було теж роблено переписи так звані ревизії, але засобами, що не могли дати позитивних наслідків; перша з них, що дала хоч трохи певні дані се ревизія 1851 року, розроблена академіком Кеппеном, і сеї дані взято до порівняння здобутками переписи року 1897. Загальна скількість людности Росії тепер є 129,211.000 і людности прибуло з 1851 р. на 93%, значить за 50 років скількість стане вдвоє більшою. Найгустіше живуть мешканці в губерніях: Полтавській, Київській, Подільській, частинах Черниговської, Харківської, Вороніжської, Орловської, Тамбовської, Рязанської і Тульської, тут скількість мешканців досягла межі, за яку майже неможливо їй сягнути. В Полтавщині за 46 років прибуло 67%, Черниговщині 69%, Харківській 82%. В Полтавщині крім того за останні роки прибуток мешканців зменьшує ся, бо багато люду виселяє ся. Навпаки в Харківську губ. ще виселяють ся, бо в південносхідній частині ще єсть досить місця, а крім того в сій губернії розвиває ся гірський промисл; в самому Харькові 170.000 мешканців. Зовсім інакше веде ся в правобічній Україні. Невважаючи на те, що тут припадає на квадратну версту до 89 душ, теж найбільше як де иньше в європейській Росії, тут ще можливий прибуток людности; з 1851 року людности прибуло на Поділю 82%, на Волині 104%, Київщині 118%, а за останні 12 років на Поділю і в Київщині прибуло 29%, на Волині 37%. Рівновага між кількостію мужчин і жінок вказує на те, що тут нема еміграції, а перевага кількості мужчин над жіноцтвом на Волині вказує на імміграцію в сю губернію, яка власне йшла з Австрії; в сих трох губерніях скількість мешканців досягла 9,600.000 душ, а людність Києва 250.000. В так званому новоросійському краю скількість мешканців досягла 11,800.000, між иньшим на Бессарабії з 1851 року прибуток мешканців 120%, в Херсонщині 207%, а за остатні 12 років 34%. Тоді і Катеринославщина тратить характер степу, в ній з 1851 р. прибуток мешканців 170%,

а в Тавричеській 137⁰/₁₀, хоч вона ще має ознаки степової губернії. Решту статистичних дат статії ми минаємо, бо вони не відносять ся до України. Вважимо тільки на те, що звичайно найбільш роз-
пложувалась людність в чорноземній полосі Росії, в московським промисловім окрузі, в царстві Польському, але воно рушало звідси і рух сей мав відбіжний характер. Тільки на трох правобічних губ. України, в Польщі прибуток людности лишав ся по місті. З решти міст йшла колонізація степових губерній Новоросії, північного Кав-
каза, південно-східного Заволжя і південної Сибіри.

Др. О. Ч.

